

Gondolatok Dömölki Bálint temetésén

Engedjék meg, engedjétek meg, hogy egy távolinak tűnő, de megítélésem szerint annál igazabb metaforikus gondolatra építsem emlékezésemet, amivel kapcsolatban egy szűkebb körben több mindent már Bálint 80-adik születésnapján is elmondtam, így legalább ő is hallhatta még...

Akkori és mai gondolatom lényege: Dömölki Bálint igazán nagy „karmester” volt.

Hogy megvilágítsam, miért állítom ezt, leszögezhetjük, hogy a világ nagy karmesterei nem egyformák. Sokan arról híresek, hogy azonnal felismerni őket, már az első mozdulataikról. A vezénylés, sokaknak talán meglepő: valójában nem a mozdulatok művészete. Persze, a külvilág úgy látja, hogy a nagy mozdulatoktól működik a zenekar. De a zenekar tagjai tudják: a karmesternek a szeme a fontos. Az, hogy hova néz, meg hogy hogyan néz. És így aztán vannak a karmesterek között olyanok, akik szinte nem is kell, hogy megmozdítsák a kezüket, a tekintetük olyan, hogy akkor is vezényelnek, ha a kezük nem mozdul. Azok a karmesterek sokszor inkább csak a szakmán belül ismertek, a széles nagyvilágban olykor nem is annyira. Hiszen mozdulataik, vagy különösen más, felvett allűrjeik alapján nem lehet felismerni őket. Akik általában nem hadonásznak, vagy szinte még csak meg se mozdulnak, azok az agyukkal vezényelnek... A próbákon néhány bölcs mondatot mondanak arról, ami esetleg nem jó, és a zenekar máris kiválóan működik. A külvilágban maximum az látható, hogy a szemük él, és hogy állandóan gondolkoznak... Ezt persze elsősorban csak azok látják, akik közel kerülnek hozzájuk. A többiek „mindössze” az eredményt hallják: a zene jól szól.

Vannak az életünk más – nem zenei – területén is csendes, lényeglátó, alapos karmesterek. A szemük mindent elárul: állandóan figyelnek, jelzik, ha valami nem jó, de soha semmi teatralitás... „Csak” a zenekaruk működik jól. Ez nem kor kérdése: van, akinek bármilyen csapat jut, abból mindig kihozza a legjobbat. Fiatalon is, idősebben is. Ha fiatalabb, akkor nyilván a tudás segít ebben. Ahogy az idő előrehalad, akkor már a bölcsesség is. A lényeg, hogy az ilyen karmester tekintete mindig visszafogott, a problémákat mindig a megfelelő időben megemlíti, és ezt sokan – egyesek esetleg csak tudat alatt – nagyra értékelik. És csatlakoznak az együtteshez, amelyik eredményes lesz, mert a karmester nem véletlenül vette be őket a zenekarba. És mert a karmesterrel jól együtt tudnak működni.

Dömölki Bálint első zenekara az ötvenes évek végén az M-3-ast építő együttes volt, ahová az ELTE-n frissen végzett matematikusként került. Jó karmester sok hangszeren játszik: Bálint nemcsak az első magyarországi elektronikus számítógép építését vezette, hanem az első ezen

működő programok írásában is részt vett. Zenekarai ez idő tájt – osztályvezetőként – az MTA Kibernetikai Kutatócsoport, majd MTA Számítástechnikai Központ. Sőt, hogy magas szintű hangszeres tudását is megmutassa, kitalált egy bitvektor-manipulációkon alapuló szintaktikai elemző algoritmust, és megmutatta annak alkalmazási lehetőségeit is a fordítóprogram-készítésben. A hatvanas évek második felében aztán – immár egy Moszkvában szerzett kandidátusi cím társaságában – az INFELOR-ban osztályvezetőként, majd igazgatóhelyettesként irányított. Az univerzális „compiler-compiler” rendszerrel töltött évek után a magyar miniszámítógépek architektúrájának és rendszerprogramjainak a kialakítása következett, ami már egy magasabb absztrakciós szint, ahogy a hangszeres zenészből karmesterré váló művészeknél ez szokásos. Mondhatnánk, hogy ez idő tájt van vége Bálint számára a „bitkorszaknak”. Az SZKI-ban aztán laborvezetői, tudományos igazgatóhelyettesi, majd tudományos igazgatói karmesteri beosztások alatt – egyfajta „hangszeres tevékenységként” – a programozási fogalmak absztrakt leírásával foglalkozott, majd a hetvenes évek végén az akkor megjelenő új paradigma, a logikai programozási rendszerek irányába fordult az érdeklődése. Az IQSOFT „zenekarát” már ő hozta létre: ennek az első időkből ügyvezető igazgatója, majd igazgatótanácsi elnöke volt.

Vett ő részt más „zenekar” alapításában is ez alatt az idő alatt: itt van például a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság... Ennek 1968-ban alapító tagja, majd 1975 és 80 között alelnöke, 1985 és 90 között elnöke, ezt követően „előző elnöke”, majd immár több mint harminc éven át tiszteletbeli elnöke volt.

Szakterületének legmagasabb „művészeti központjai” is igényt tartottak rá: az ezredforduló táján az Informatikai Érdekegyeztető Fórum alelnöke, majd az Informatikai és Hírközlési Minisztérium tanácsadója, aztán az „Információs Társadalom Technológiai Távlatai” projekt vezetője a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsnál. Az ok egyszerű: Bálintot érdeklődése az informatika még absztraktabb világába vitte. Ekkor már az információs szolgáltatások minőségével, az informatikai szolgáltatások felhasználóvédelmével, az informatika szabályozásával, majd egyenesen a nemzet informatikai stratégiájával foglalkozott. Közben a nemzetközi életben is képviselte a magyar informatikát, Magyarországot: pályázatértékelésekben, programauditálásokban, és egészen a 60-as évektől az IFIP-ben, méghozzá nem is akárhogy: megkapta munkájáért az IFIP Silver Plate kitüntetést is.

Nem titok, csak kevésbé ismert tény: Bálint aktív részvételével időközben kialakult egy szakmai-baráti „kamaraegyüttes” is, amely közösség – úgy érzem – számára mindig is fontos volt, bár sokan még a nevét sem hallották: a Tahi-kör. Nevét a körünkből idejekorán, sok évvel Bálint előtt örökre eltávozott Mojzes Imre Tahiban levő házában való első összejövetelekről

kapta, és ebbe a társaságba a mai napig több olyan (jelenlevő) kolléga is beletartozik, aki a magyar informatika ügyét fontosnak érzi és tenni akar érte.

Bálint a legutóbbi időkben egyszerre két témával foglalkozott aktívan: az informatikatörténettel és a technológiai előretekinéssel. Lássuk be, az informatikatörténet könnyebben érthető: az idős emberek többsége nem gyakran tekint előre, hanem sokkal szívesebben néz hátrafelé az időben. Viszont aki mindazokra az évekre jól emlékszik, amennyi éves valaha volt, akkor mint Bálint, fontosnak tudja tartani a változást, és fiatalos nyíltsággal érdeklődik mindig ennek a változásnak a következő évekre vonatkozó hatásai iránt is.

És most visszatérek eredeti metaforámhoz: akik itt vagyunk, kedves Bálint, sokunk csak közönség volt a „koncertjeiden”, de többen jól is ismerjük „zenekaraidat”, vagy valamelyik „zenekarodban” esetleg játszottunk is: egyesek igazi „zenekari tagként”, mások csak „szólistaként” léptek fel Veled az előző évtizedek valamelyikében. Köszönjük, hogy csendes, irányító megjegyzéseiddel és a szemeddel ilyen hosszú ideig tudtál igazgatni minket.

Eddig csak innen, a Földről...

Addig is, míg nem találkoznánk, igyekszünk továbbvinni, amit Tőled tanultunk!

Béke Veled!

Prószéky Gábor

2025. október 2.